

Azərbaycan oftalmologiya elmi məktəbinin banisi

Görkəmli elm xadimi, Azərbaycan oftalmologiya elmi məktəbinin banisi, akademik Zərifə xanım Əliyevanın anadan olmasının 100 illik yubileyi ölkəmizdə geniş şəkildə qeyd edilməkdədir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akademik Zərifə xanım Əliyevanın yubileyini onun təbabətin inkişafı sahəsindəki böyük xidmətlərinin elmi cəhətdən qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, Azərbaycan tibb elminin inkişaf etdirilməsinə verdiyi böyük töhfələrlə əlaqədar olaraq həm də müasir dövrdə elmin təntənəsi səviyyəsində qeyd edir.

Akademik Zərifə xanım Əliyeva şərəfli və mənalı bir həyat yolu keçmişdir. O, Azərbaycanın görkəmli dövlət xadimi və elm xadimi Əziz Əliyevin ailəsində mükəmməl tərbiyə məktəbi keçmiş, Nəriman Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutunda yüksək səviyyədə ali təhsil almışdır. Praktik göz həkimi kimi fəaliyyətə başlayan Zərifə xanım Əliyeva həm də ardıcıl olaraq elmi fəaliyyətlə məşğul olmuş, aktual mövzularda namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmiş, elm sahəsində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademik səviyyəsinə qədər yüksəlmişdir. O, keçmiş Sovetlər İttifaqı miqyasında və onun hüudlarından kənarlarda tibb elminə mühüm yeniliklər gətirmiş görkəmli elm xadimi kimi tanınmış və qəbul olunmuşdur.

Akademik Zərifə xanım Əliyevanın fəaliyyəti çoxcəhətli olub, tibb elminin, həkimlik peşəsinin və ictimai fəaliyyətin müxtəlif sahələrini əhatə edir. Məşğul olduğu sahələrin hər birində o, yüksək professionallıq və Azərbaycan xalqına məxsus olan əsl vətəndaşlıq nümunəsi göstərmişdir.

Hər şeydən əvvəl onu qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan tibb elmi uzun illər ərzində əsasən müalicə, terapiya və cərrahiyyə sahələri üzrə ixtisaslaşmışdır. Ölkəmizdə neyrologiya, göz xəstəlikləri, onkologiya və sair kimi istiqamətlər üzrə həm təbabət elmi, həm də müalicə işi XX əsrin altmışıncı-yetmişinci illərindən etibarən inkişaf etməyə başlamışdır. Xüsusən oftalmologiya bu dövrdə nisbətən geridə qalmış sahələrdən biri idi. Məhz görkəmli elm xadimi, akademik Zərifə xanım Əliyevanın səmərəli elmi və praktik fəaliyyəti ilə Azərbaycan göz xəstəlikləri sahəsində ilkin tibbi müalicələr aparən respublikadan inkişaf etmiş əsas elmi-tibbi mərkəzlərdən birinə çevrilmişdir.

Zərifə xanım Əliyevanın həkim kimi səmərəli və yorulmaz fəaliyyəti sayəsində göz xəstəlikləri üzrə Azərbaycandan digər müttəfiq respublikalara getməyə məcbur olan xəstələrin axını dayandırılmışdır. Zərifə xanım Əliyeva geniş yayılmış göz xəstəliklərinin, traxomanın müalicəsi üçün regiondan paytaxta axını da qarşısını almışdır. Onun rəhbərliyi ilə traxoma üzrə ixtisaslaşmış həkim heyətləri Azərbaycanın regionlarına gedərək yerlərdə xəstələrə lazımı yardımlar göstərmişdir. Zərifə xanım Əliyevanın başçılıq etdiyi həkim heyətləri Gəncə şəhəri, Əli Bayramlı (indiki Şirvan - İ.H.) və Salyan rayonlarında mütəşəkkil surətdə traxoma ilə mübarizənin əsl nümunəsini göstərmişlər. Onun traxoma ilə mübarizə aparən tibb briqadasının Bakı şəhərində və kəndlərində, Abşeron rayonunda və digər rayonlarda apardıqları müalicə işləri minlərlə insan tərəfindən yüksək minnətdarlıqla qarşılanmışdır. Bundan başqa, akademik Zərifə xanım Əliyeva ilk dəfə olaraq Bakı şəhərinin sənaye müəssisələrində göz xəstəliklərinin müalicəsini və araşdırılmasını aparən xüsusi bir laboratoriya yaratmış və bu yolla istehsalat sahəsi ilə təbabət elmi arasındakı baryeri də aradan qaldırmışdır. Beləliklə, Zərifə xanım Əliyeva özünün fədakar zəhməti ilə xalqın gözü önündə əsl xalq həkimi adını və nüfuzunu qazanmağı bacarmışdır.

Akademik Zərifə xanım Əliyeva keçmiş Sovetlər İttifaqında və onun hüudlarından kənar oftalmologiya elminin yeni bir sahəsini - peşə xəstəlikləri elmi istiqamətini yaradan elm xadimi kimi qəbul edilir. Akademik Zərifə xanım Əliyevanın peşə xəstəliklərinə həsr olunmuş qiymətli elmi əsərləri oftalmologiya elmində əsl peşəkarlıq, professionallıq nümunəsi olan nəzəri-praktik təlimdir. O, xüsusən kimya sənayesi kimi göz xəstəlikləri üçün həssas olan istehsalat müəssisələrində apardığı təcrübələr əsasında yaranan peşə xəstəliklərinin sirlərini Bakı Şin zavodunda, ölkəmizin kimya-texnologiya müəssisələrində təşkil etdiyi müalicə-diaqnostika laboratoriyası vasitəsilə real surətdə araşdırıb öyrənmiş, elmi cəhətdən əsaslandırılmış diaqnostika əsasında uğurlu müalicə işlərini təşkil etmişdir. Onun peşə

xəstəliklərinə həsr olunmuş və təcrübədə tədqiq edilmiş doktorluq dissertasiyası da təcrübə materialları ilə elmi-nəzəri təhlillərin vəhdəti əsasında yazılmış mükəmməl elmi əsər kimi qəbul edilmişdir. Görkəmli alimin "Şin istehsalında gözün peşə patologiyası", "Xroniki yod intoksikasiyası zamanı oftalmologiya" və "Yod sənayesində gözün peşə xəstəliklərinin profilaktikası" kimi monoqrafik tədqiqatları nəinki Azərbaycanda, keçmiş Sovetlər İttifaqında təbabətin istehsalatla əlaqələri əsasında yazılmış əhəmiyyətli elmi əsərlərdir. Zərifə xanım Əliyevanın göz xəstəliklərində irsiyyət məsələlərinə dair müşahidələri və qənaətləri də tibb elmi üçün mühüm yeniliklərdən biridir. Bundan başqa, Zərifə Əliyeva "Göz yaş axmasının fiziologiyası və histologiyası", "Yaşaparıcı yolların fiziologiyası", "Yaşaparıcı yolların cərrahi müalicəsi", "Göz yollarının qoruyucu cərrahiyyə üsulları" kimi əsərləri ilə oftalmologiyanın bu istiqaməti üzrə də yüksəkixtisaslı həkim və alim olduğunu nümayiş etdirir. Zərifə xanım Əliyeva "Şəkərli diabetdə göz xəstəlikləri" əsəri ilə oftalmologiyada fərqli bir elmi istiqamətə də imza atmışdır.

Oftalmologiya sahəsində Azərbaycan elmi məhz akademik Zərifə xanım Əliyevanın xidmətləri sayəsində əsas mərkəzlərdən biri kimi tanınmışdır. Akademik Zərifə xanım Əliyeva Azərbaycan oftalmologiya elmini keçmiş SSRİ-də ad qazanmış Moskva və Peterburq məktəbləri səviyyəsinə qaldırmışdır. Göz xəstəliklərinin aktual problemlərinə həsr edilmiş böyük elmi forumların Bakı şəhərində keçirilməsi, tanınmış dünya oftalmoloqlarının Azərbaycanda təşkil olunan beynəlxalq səviyyəli elmi tədbirlərdə görüşüb müzakirələr aparmaları akademik Zərifə xanım Əliyevanın oftalmologiya elmi sahəsində qazandığı böyük nüfuzun real təəcəssümüdür.

XX əsrin yetmişinci illərində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunda yaratdığı laboratoriya və Bakı Şin zavodunda və Məişət Kondisionerləri zavodunda təşkil etdiyi müalicə-diaqnostika laboratoriyaları dünya tibb elmində analoqu olmayan nadir göz xəstəlikləri tədqiqatları mərkəzləri olmuşdur. Göz xəstəliklərinin araşdırılıb öyrənilməsinin Səhiyyə Nazirliyindən Elmlər Akademiyasına və istehsalat müəssisələrinə daşınması nəinki Azərbaycanda, geniş mənada Sovetlər İttifaqında akademik Zərifə xanım Əliyevanın adı ilə bağlıdır. Beləliklə, akademiyanın 1979-cu ildə Fiziologiya İnstitutundakı akademik Zərifə Əliyeva tərəfindən yaradılmış "Görmə orqanının peşə patologiyası və fiziologiyasının problemləri" laboratoriyasında alınan fundamental elmi nəticələr təcrübə xarakter daşıyaraq oftalmologiya sahəsinə akademik ağırlıq gətirmişdir. Bütün bunlarla, yəni Azərbaycanın regionlarında göz xəstəliklərinin müalicəsini təşkil etməklə, sənaye müəssisələrində müalicə-diaqnostika üçün münasib imkanlar yaratmaqla, təbabət mövzusunun akademik elmi mühitə gətirməklə, həmin istiqamətlərdəki çoxcəhətli elmi-praktik fəaliyyəti ilə akademik Zərifə xanım Əliyeva həyat yoldaşı - o illərdə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının rəhbəri kimi ölkəmizi hərtərəfli şəkildə inkişaf etdirmək uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparən görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin əsl silahdaşı olduğunu da gerçək surətdə meydana qoymuşdur.

Peşəsinə sədaqətlə xidmət edən Zərifə xanım Əliyeva ailə həyatında və Azərbaycan cəmiyyətində hər addımda əsl sədaqət nümunəsi nümayiş etdirmişdir. Zərifə xanım Əliyeva dünyaşöhrətli görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin sədaqətli ömür-gün yoldaşı, layiqli silahdaşı olmağın əsl nümunəsini göstərmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev kimi misilsiz Ata ilə bərabər, Zərifə xanım Əliyeva dünya liderlərindən biri olan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev kimi övladı ölkəmizə bəxş etmiş əsl Ana olmağın da ucalığına və əlçatmazlığına nümunə olmuşdur. Müasirləri onu insanlara münasibətdə sadəlik, nəzakət, ehtiram və səmimiyyət nümayiş etdirən qayğıkeş insan kimi səciyyələndirirlər. Məqalələri əsasında sonradan, 2003-cü ildə çap edilmiş "Yüksək əqidə: həkimlik etikası, həkim ürəyinin və fikirlərinin paklığı" kitabı Zərifə xanımın əsl həkim kimi obrazını canlandırmaqla bərabər, həm də onun gələcək həkimlərə çağırışlarını və şəxsən özünün əqidə bütövlüyünü də diqqətə çatdırır.

Ölkəmizin elmi ictimaiyyəti Əməkdar elm xadimi, akademik Zərifə xanım Əliyevanı həm də tanınmış ictimai xadim kimi böyük ehtiramla xatırlayır. Sülhü Müdafiə Komitəsi, Bilik Cəmiyyəti və Oftalmoloqların Elmi Cəmiyyəti xətti ilə gördüyü işlər, həyata keçirdiyi tədbirlər onun çoxcəhətli elmi-ictimai fəaliyyəti-

nin pozulmaz izlərini indi də yaşadır. Elmi fəaliyyətində olduğu kimi, ictimai fəaliyyətində də Zərifə xanım Əliyeva əsl vətəndaş azərbaycanlı mövqeyindən çıxış etmişdir. Elmdə də, həyatda da və ictimai fəaliyyətdə də görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin idealları və azərbaycançılıq ideyası həmişə onun idealını müəyyən etmişdir.

Geniş elmi pedaqoji və ictimai fəaliyyətə malik olan akademik Zərifə xanım Əliyevanın xidmətləri yüksək qiymətləndirilmişdir. Əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülmüş, "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni ilə təltif olunmuş akademik Zərifə xanım Əliyeva elm sahəsində əldə etdiyi mühüm elmi nəticələrlə SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının Averbax mükafatının da Azərbaycana gətirilməsinin mümkünlüyünü isbat etmişdir. O, Averbax mükafatına layiq görülmüş ilk qadın oftalmoloq kimi də tarixə düşmüşdür. Zərifə xanım Əliyeva Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Görkəmli oftalmoloq alim, tanınmış ictimai xadim Zərifə Əliyevanın adı Azərbaycanda əbədiləşdirilmişdir. Bu gün akademik Zərifə xanım Əliyevanın adını daşıyan Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Milli Oftalmologiya Mərkəzi ölkəmizdə nüfuzlu tibb müəssisələrindən və göz xəstəlikləri üzrə əsas elmi mərkəzlərdən biri kimi qəbul edilir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında akademik Zərifə Əliyeva adına mükafat təsis edilmişdir. Bakı şəhərindəki ən böyük küçələrdən biri və məktəb-lisey Zərifə xanım Əliyevanın adını daşıyır. Bu gün Müstəqil Azərbaycan Respublikasında göz xəstəlikləri elminin irəliyə doğru atdığı addımlar milli oftalmologiya elmi məktəbinin banisi, akademik Zərifə xanım Əliyevanın davam etməkdə olan elmi ideyalarının əks-sədasıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Akademik Zərifə Əliyevanın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında" 3 noyabr 2022-ci il tarixli sərəncamı yeni nəsillərin akademik Zərifə xanım Əliyevanın nümunəsində tərbiyə olunmasına, peşəkar həkim və professional alim kimi formalaşdırılmasına, tibb elmində mütərəqqi elmi ideyaların davam etdirilməsinə dövlət səviyyəsində göstərilən böyük qayğının daha bir əyani ifadəsidir.

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev tale yoldaşı və mübarizədə silahdaşı olan Zərifə xanım Əliyevanın çoxcəhətli fəaliyyətinə, elmi xidmətlərinə və mənəvi dəyərlərinə yüksək qiymət vermişdir: "Gənc yaşlarımdan mənim həyatım dövlət işi ilə bağlı olubdur. Mən bütün həyatımı buna həsr etmişəm... Bu yolda mənim həmişə səmərəli, müvəffəqiyyətlə çalışmağım hesab edirəm ki, ailə vəziyyətimin çox böyük rolu olub. Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və o, ailəmdə çox yüksək mənəvi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşəm... O, bu vəzifəni şərəflə, sədaqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib.

Zərifə xanım çox böyük alim olub. Mən hələ onunla həyat quranda o, artıq elm yolunda idi... Onun elmi fəaliyyəti məlumdur. O, çox istedadlı, çox xeyirxah, çox sadə bir insan idi".

Ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyev də görkəmli elm xadimi və ictimai xadim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın çoxcəhətli xidmətlərinin nəsillər üçün nümunə olduğunu diqqətə çatdırmışdır: "Zərifə xanım Əliyeva böyük həkim, böyük alim idi.

O, Azərbaycan oftalmologiya məktəbinə öz dəyərli töhfəsini vermişdir, gənc kadrların hazırlanmasında çox böyük fəaliyyət göstərmişdir.

Alim kimi Zərifə xanım çox böyük zirvələrə çatmışdır. Onun əsərləri, elmi monoqrafiyaları bu gün də öz aktuallığını itirmir.

Hər bir insan üçün onun valideynləri, onun anası əzizdir, müqəddəsdir... Mən çox xoşbəxtəm ki, Zərifə xanım kimi anam olmuşdur.

Zərifə xanımın nurlu obrazı həmişə bizim ürəyimizdədir. Onu tanıyanlar və tanımayanlar da hesab edirəm ki, onun nurlu obrazını daim öz ürəyində saxlayır... Onun əziz xatirəsi onu tanıyanların qəlbində daim yaşayacaqdır".

Beləliklə, Heydər Əliyev kimi dünyamiqyaslı görkəmli dövlət xadiminin ömür-gün yoldaşı və silahdaşı, XXI əsrin görkəmli liderlərindən biri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin anası və milli oftalmologiya elminin banisi kimi akademik Zərifə xanım Əliyeva əfsanəyə çevrilərək xalqımızın qəlbində və yaddaşında yaşamaqda davam edir.

İsa HƏBİBBƏYLİ,
AMEA-nın prezidenti,
Milli Məclisin deputatı